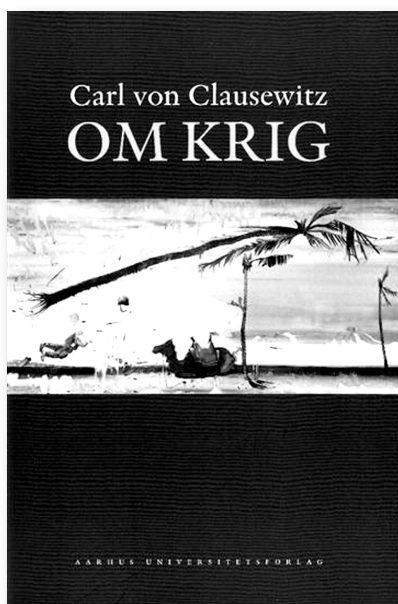

”Krigens socialvidenskab”

PÅ NY EPOKEGØRENDE

ANMELDELSE AF
KARSTEN JAKOB MØLLER

Carl von Clausewitz:
Om krig (uddrag)
Introduktion ved Mikkel Thorup.
Oversættelse Mogens Chrom
Jacobsen.
104 sider. kr. 198,00.
Aarhus Universitetsforlag 2010.

Vom Kriege, det store værk af Carl von Clausewitz, som blev til i perioden 1816-30 og som hans hustru Marie udgav posthumt i årene 1832-34 fascinerer stadig. Der er skrevet adskillige hylde-meter litteratur om forfatteren og hans værk og det sidste er med garanti ikke skrevet endnu. I samfundsvidenskabelig og militær faglitteratur vrir det med Clausewitz-citater, ofte dog på en måde, der bringer tvivlen frem, hvorvidt den pågældende forfatter har læst den store mester.

Det er ingen hemmelighed, at Clausewitz er svær at læse, det kræver koncentration og disciplin. Raymond Aron (*Penser la guerre, Clausewitz*, 1976) skrev om hans krigsteori, at hans analyser er typisk for attenhundretallets tænkning, fordi de svinger mellem to yderpoler ”den abstrakte, i sin essens en simplificeret model, og virkelighedens verden”, og tilmed på forskellige niveauer, tillader jeg mig at tilføje. Men frem for alt kræver det god tid, ikke mindst hvis man læser værket på tysk.

Vom Kriege er oversat til alle hovedsprog med større eller mindre held. Der findes f.eks. en fremragende russisk oversættelse, hvorimod de engelske oversættelser efter min opfattelse er noget mere problematiske, også den, som Peter Paret og Michael Howard har forestået. Det er med *Vom Kriege* som f.eks. med Heideggers *Sein und Zeit*, den tyske filosofiske begrebsverden passer dårligt til det engelske sprog. Derimod er det, efter min subjektive opfattelse, lykkedes at frembringe fremragende danske oversættelser herunder det her anmeldte uddrag af *Om krig*. I 1986 udgav den nu afdøde oberst Nils Berg en fuldstændig oversættelse af hele *Vom Kriege*, en oversættelse, der stadig står stærkt. Nils Berg beherskede til næsten fuldkommenhed det tyske sprog, som han bl.a. havde haft lejlighed til at stifte nærmere bekendtskab med, mens han var fange i koncentrationslejren Porta Westphalia 1944-45. Bergs oversættelse var tillige suppleret med et bind med kommenterende artikler, bl.a. af daværende major, nu brigadegeneral (og ikke mindst historiker) Michael Clemmesen og afdøde professor Johannes Witt-Hansen. Bergs udgivelse har været udsolgt fra forlaget gennem efterhånden mange år og forsøg på at rejse kapital til en genudgivelse er desværre mislykkedes.

Nu foreligger der imidlertid en ny og meget fin oversættelse, omend kun i uddrag, foretaget af Mogens Chrom Jacobsen og udgivet på Aarhus Universitetsforlag. Bogen er forsynet med en særdeles læseværdig introduktion af idéhistorikeren Mikkel Thorup, der især analyserer tesen om, at krig er politikens fortsættelse

med andre midler og fastslår, at Clausewitz er uomgængelig, hvis man vil forstå det 21. århundredes krige i Irak og Afghanistan, hvilket jeg er helt enig i. Thorup får på glimrende vis tilbagevist den Clausewitz-kritik, som John Keegan fremsætter i *A History of Warfare* fra 1993. Keegans kritik går først og fremmest på, at Clausewitz' begrebsverden er for snæver, knyttet som den er til staten, samt en rationalistisk forståelse af krige og deres ophav. Krige er ifølge Keegan ikke politisk, men derimod primært kulturelt betinget. Som Thorup så rigtigt understreger, så er rationel interessepolitik i Clausewitz' univers kun en af krigens drivkræfter. De andre er passion/had/fjendskab samt held/uheld/chance/tilfældighed, der tilsammen danner den berømte clausewitzske treenighed. Mikkel Thorup fortsætter: "Desuden kan man spørge til det ganske tomme politik-begreb, Clausewitz anvender, om det ikke kan løsrives fra dets historisk kontingente og statscentriske ophav og lige så godt kan tjene som et bredere og mere mobilt begreb for enhver kollektiv eller offentlig interesse-forfølgelse. Hermed åbnes for at analysere krigen som til alle tider bestemt af andet end kun af menneskets biologiske disposition for konflikt. Krig kan også være bestemt af menneskets disposition for rationelt at vælge de rette midler til at opnå politiske mål." Hermed tydeliggøres det, hvorfor Clausewitz's krigsteori stadig er relevant.

Det skal ikke forstås således, at Clausewitz ikke kan kritiseres. *Vom Kriege* er fyldt med uklarheder og selvmodsigelser, hvilket forfatteren selv var helt klar over. I en notits fra 1827 erkendte han faren, at hans værk ville blive misforstået, og hvis han ikke levede længe nok til at gennemføre en revision, ville det blive genstand for endeløse misfortolkninger og mål for megen overfladisk kritik. I en anden udateret notits, formentlig fra 1830 (der findes i alt fire af slagsen, hvor forfatteren redegør for sit værk), fremgår det, at han anser 1. kapitel i 1. bog (*Vom Kriege* består af otte bøger) for færdiggjort i den endelige form. Den øvrige del skulle gennemgå en revision.

Militærhistorikeren Azar Gat er af den

opfattelse, at Clausewitz gennemgik en "krise", idet han havde indset, at hans krigsteori bl.a. ikke havde taget højde for, at begrænsede krige forekom langt hyppigere i historien end (totale) krige, der havde til hensigt fuldstændigt at tilintetgøre fjenden (Clausewitz's final Notes i *The Origins of Military Thought from the Enlightenment to Clausewitz*, 1989).

Clausewitz forsøgte med *Vom Kriege* at opstille en almen teori om krigens væsen. Den svingning, som Aron omtaler, mellem en simplificeret model og den konkrete virkelighed, er jo ikke ukendt for moderne socialvidenskab. Clausewitz rejser spørgsmålet om, hvorvidt studiet af krig er en kunst eller en videnskab. Han kom til den konklusion, at det strengt taget ikke er nogen af delene, men snarere en del af den menneskelige eksistens. Det er i den forbindelse vigtigt at forstå, hvad Clausewitz forstår ved begrebet teori. Det primære formål med enhver teori er at klargøre begreber, som er blevet utydelige og forvirrende. Teori skal forklare frem for at foreskrive. Den skal afspejle virkeligheden, som er styret af et logisk hierarki, bestående af love, principper, regler, forskrifter og metoder. I Clausewitz' begrebsverden er love ikke en del af krigsteorien, idet fænomenet krig er karakteriseret ved forandring og forskellighed. Den skal ikke frembringe "en manual for handling", et reglement, som vi ville kalde det i den militære verden, eller bidrage direkte til at øge militær effektivitet. Han ønskede imidlertid ikke, at *Vom Kriege* blot skulle være en filosofisk øvelse, adskilt fra den virkelige verden. Den måtte nødvendigvis have en pædagogisk funktion, bestående i at udvikle officerernes dømmekraft på en sådan måde, at de ville være i stand til at vurdere, hvorvidt tidligere krigserfaringer er valide under de aktuelle omstændigheder. Han ønskede ikke at formulere universelle sandheder, fordi hver enkel krig er knyttet til en bredere og forskellig social og politisk kontekst. De elementer, der indgår i den clausewitzske "treenighed", er de samme i alle krige, men deres indbyrdes styrke og relationer varierer og giver den enkelte krig sin særlige karakter, som Aron så rigtigt udtrykker det i ovennævnte værk.

Clausewitz skrev sit hovedværk i en historisk brydningstid præget af såvel begyndelsen på demokratiets som nationalismens tidsalder, hvilke i øvrigt stadig udgør den bredere sociale kontekst for nutidige krige og konflikter. Hvad er så "the added value", som det hedder på nydansk, ved at læse Clausewitz? *Vom Kriege* er efter min opfattelse epokegørende derved, at værket fremstiller en "krigens socialvidenskab" gennem en systematisk anvendelse af en komparativ metode, der overvinder de begrænsninger, som er indbygget i overvejende historiske studier. Clausewitz' metode er komparativ i dobbelt betydning: Han bevæger sig frem og tilbage mellem teori og praksis og fra det generelle til det specifikke, hvilket gør det til en intellektuel udfordring at læse og forstå ham. Man er simpelthen nødt til at læse og genlæse ham for at afdække alle lag, fuldstændigt på samme måde som Søren Kierkegaards "Enten Eller".

Clausewitz' komparative metode søger at udtrække langt mere fra en "case study" end de noget mere banale "lessons learned". Dertil kommer, at *Vom Kriege* er gennemsyret af en sund anti-dogmatisme, hvilket er en gave til en profession, hvor doktrin spiller en altafgørende rolle, dog med en betydelig risiko for at udvikle dogmatisk tænkning.

Sammenfattende må det konstateres, at der er tale om en lille perle af en bog, yderst kompetent oversat og introduceret. Man kan diskutere det redaktionelle udvalg af afsnit fra hovedværket. Man har valgt at bringe 1. kapitel af første bog (Hvad er krig?), hvilket er selvindlysende, samt første bogs 2. kapitel (formål og midler i krigen) og 7. kapitel (friktion i krigen), som begge er relevante. Men det er trist, at man ikke har valgt at bringe hele 1. bog, som er grundstenen i værket.

Dernæst har man valgt at bringe uddrag af 8. bog (Krigsplanen), kapitlerne 1 (Indledning), kapitel 2 (absolut og virkelig krig), 3. kapitel A (Krigens indre sammenhæng), 3. kapitel B (Om det krigeriske formåls størrelse og sammenhæng), kapitel 4 (Nærmere bestemmelse af det krigeriske mål – underkuelsen af fjenden), kapitel 5 (Fortsættelse. Begrænset mål), ka-

pitel 6 A (Det politiske formåls indflydelse på det krigeriske mål) og kapitel 6 B (Krigen er et instrument for politikken), mens 7. 8. og 9. kapitel er udeladt, hvilket kan begrundes. Det kan ligeledes begrundes, at 3., 4., 5., 6. og 7. bog er udeladt. Derimod har jeg svært ved at forstå, hvorfor man har fravalgt 2. bog, *Om krigens teori*. Her redegør Clausewitz for hele *Vom Krieges* metodiske grundlag. Der er tale om et meget "moderne" kapitel, som er yderst relevant for enhver, der studerer socialvidenskaber. Hvis læsere af denne anmeldelse skulle føle sig fristet til at gå i gang med Clausewitz, ville jeg derfor varmt anbefale, at man ikke begynder med 1. bogs kapitel 1, men derimod med 2. bogs kapitel 2 *Om krigens teori*, som er en af nøglerne til forståelsen af den clausewitzske begrebsverden og metode. Som bekendt er 2. bog ikke medtaget i dette udvalg, men den kan læses i sin helhed i Nils Bergs udgave fra 1986.

Lad mig slutte denne anmeldelse med at citere professor Bruce Fleming, U.S. Naval Academy, der i en i øvrigt stærkt omdiskuteret artikel i tidsskriftet *Parameters*, 2004, *Can Reading Clausewitz Save U from Future Mistakes?* Han skriver: "I propose that *On War* be taught as poetry in the staff colleges, an expression of the intrinsic contradictions of human condition – our desire to nail down the future in theory and our necessary concession that reality always has the last word. It's a great work because of its contradictions. Which means that we can't use it as a stick to beat anyone with – unless we are prepared to have it used on us in turn".

Karsten Jakob Møller er generalmajor (pens.) & senioranalytiker i Dansk Institut for Internationale Studier, samt koordinator for Indsatsområdet Forsvars- og sikkerhedspolitiske studier.